

Koncz Gábor

Tokaj-Hegyalja kulturális és borturizmusa

A kulturális és borturizmushoz három szervező forrás szükséges: költészet, kínálat, képzés. Költészet, ahogyan Áprily Lajos megfogalmazta "Pataki bor" című versében. Nem összebeszélés, hanem a közös neveltetési háttér a magyarázata: én is ezt a verset választottam, amelyből Dienes Dénes már idézett. Ám konferenciánk címéről eszembe jut egy igen szép gyermekkori emlékem.¹ Akkor a Himnuszt nem volt szokás gyakran énekelni; élmény volt, hogy nagy ünnepeken énekelhettük. Nos, egyszer, Alsóvadáson, a református templomban minden versszakát végigénekeltek. Most a bor e jeles ünnepén hallgassuk meg együtt az egész Áprily verset!

Áprily Lajos: Pataki bor

*Nézd azt a kéklő, kúpos hegykaréjt:
itt ősi korban tűz formált talajt.
A városvégre hajló dombokon
a venyigében vulkán lelke hajt.*

*Baráti szívek közt, a hegy tövén
ízlelgetem borát, a csodáját.
Varázsa múltat kápráztat felém,
borozgató nagyokról víziót.*

*Ifjú Balassa Bálint itt mulat,
sűrűn koccan s kondul az ön-pohár,
kemény táncos lábak dobbantanak
s szilaj daloktól cseng a régi vár.*

*Diák-kvartély a füstfelhőiben,
az éjben alvó scholához közel,
víg társak közt Csokonai Vitéz
szikrázó kedve mulattat s tüzel.*

*Petőfi lelke hősökért hevül,
nem a jelent, a múltat látja itt.
Nem te idézted meg, pataki bor,
a szent szabadság oroszlánjait?*

*S amott, hol csend-strázsálva állanak
a hallgató temető-széli fák,
alszik, s az álmuk mély és végtelen,
néhány korán megfáradott diák.*

*Míg élők voltak, nóta-kedvüket,
tudom, te ajzottad fel, tűz-ital,
itt mindig belőled forrásozott
a pajzán tréfa és a drága dal.*

*Arany cseppeddél felköszöntelek,
s mert kedvem néha csüggedt és komor,
adj, kérlek, pezsdítő kortyot nekem
s felejtő mámort, pataki bor!*

Jánosdeák Gabriella és Kotány Dániel szépreményű pataki diákoknak köszönöm Áprily Lajos megidézését. Ő az 1960-as években, hajdan volt pataki professzorokkal, Újszászy Kálmánnal, Koncz Sándorral a városvégre hajló dombok alatt sétálva nem ivászatokat, hanem elmélkedő, kultúrát teremtő, borozgatva beszélgető nagyokat idézett.² Nem a jelenről, a múltról beszélt. Én a jövő lehetőségeiről fogok szólni.

Költészet

Különlegesen nagyszerű geológiai és szellemi örökség: ez Tokaj-Hegyalja jövőjének, így kulturális turizmusának is az alapja. Itt találkozik a vadregényes Hegyköz, a vulkán-lelkű Hegyalja és a varázslatos Bodrogek. Amikor a múlt század fordulóján dédnagyapám, Radácsi György teológiai tanár felvitte a növendékeket a Királyhegyre, mély protestáns racionalitással azt találta mondani: "Nagytiszteletű urak, ez olyan szép, hogy ha a bibliai megkísértés itt történik, talán bizony sikerül is..." Az Európai Uniónak, tehát a szubszidiaritás és regionalitás elvének és politikájának még hírehamva sem volt, amikor az éppen száz éve született Németh László itt is fogalmazta a tájhazák, a kertek Magyarországnak gondolatát; itt is dolgozva a maga köré parányi édenkertet teremtő Égető Eszter regénybéli alakján.

Mindezt azért említem, mert az első erőforrás-kiindulás, a költészet, mondanivalómban kitágul, kultúrát jelent. Tehát: a turizmus, a kulturális turizmus, a borturizmus mindenekelőtt kultúrák találkozása. Egyrészt az örökség és a mai élet, másrészt az idejövők és itt élők kultúrájának találkozása.⁴ Ez lehet a kulturális turizmus szervezésének első és sarkalatos tétele. Mert ebből következik: a vendég hozza a saját kultúráját; hozza más vidékek tapasztalatait; hozza apróbb és nagyobb elvárásait, szokásait, rigolyáit, kérdéseit. Így hát fel kell készülni a vendégből, mert látott ő borvidéket; szebbet is, szervezettebbet is; s azt várja, hogy a mi kultúránkat mutassuk fel; arról győzzük meg, ám az ő kulturális szintjén.

Következik az előzőekből az is, hogy a kultúra sokszínűség; nemcsak bor, hanem szőlő és táj; nemcsak kirándulás, gasztronómia, hanem szellemi üzenet; emberi kapcsolat is. Tehát: fel kell készülni önmagunkból; az intézményes és egyéni kínálat, szerves és szervezett koordinációjával. És következik az is, hogy a kulturális turizmus, borturizmus szolgáltatás: egyszeri és megismételhetetlen; csak jól szabad csinálni. Barátaim: nincs kicsit állapotos ... A szolgáltatás megfoghatatlan, termelése és eladása elválaszthatatlan, mert (reméljük ugyan, hogy palackos bort, mézeskalácsot, diót, albumot, képeslapot, kerámiát is) főleg élményt, jó emléket, kultúrát visz haza a vendég. A szolgáltatás változékony! Azonos nevű tárgyi, szervezési kínálat függ a szervezőtől, a kínálótól; megjelenésétől, felkészültségétől, mosolyától - tehát megint csak kultúrájától. És bizony, ez a meghatározó, mert a szolgáltatás romlékony. A bor ugyan érik tovább, ám a ma el nem adott szolgáltatás kárba vész, az erőfeszítés szétporlik.⁵ Tokaj-Hegyalja kulturális és borturizmusának kibontakoztatásához a tűz ital, a pajzán tréfa és a drága dal szélességét; a vulkán és mámor mélységét felölelő sokszínű kultúra aktivizálására van szükség. Szárazabban: kell egy táji fejlesztési koncepció, forgatókönyv és a minta-modellek begyakorlása. Mert vannak városok, falvak, ahová elérve nem kell a táblát elolvasni, tudjuk hol vagyunk: a turistát (és a napi haza járó) a fákra, bokrokra fűjt szemét fogadja. És vannak települések, ahol a fák sorából, az útszéli árokról, az egységes padkáról következtetünk arra, hogy 20-25 éve volt ott egy gondolkodó, tervező és szervező tanácselnök, vagy 5-8 éve egy hasonló polgármester.

Kínálat

Ha azt mondom: furmint; azt mondod: muskotály. Ha azt mondom sasza; azt mondod: szlanka-menka; és csabagyöngye, leányka, balafánt, romonya, góhér, kecske-csecsű... vagy 138 féle szőlő volt-van Hegyalján. Persze: a hívő íz, illat, szín, fogalom: az aszú; a furmint és a hárslevelű. Ám ne feledjük: a sokszínűség a turizmus lényege. Étel is volt és van: nem csupán kirántott hús és pince pörkölt; hanem guba, görhe, cinke, káposztás krumplics, hájas tészta és csík! Csík-csík; bárcsak lenne! És virág se csak szegfű meg rózsa; hanem volt-van rezeda, porcsinka, portulánka, göndörke. No és bútor se csak lóca és pad, hanem topolya betétes szekrény és ha már netán lerogynánk: tuliágy.

Hatalmas a három táj néprajza és néprajzi irodalma, van mire építeni. Tehát: helyi sokszínűség; a tájhaza gazdag kultúrája; úgy, ahogyan a vendég elvárja. A vendég ugyanis nem azért jön, mert szomjas. Volt idő, amikor a Tisza és a Bodrog gyakran egybe ömlött, így a híg bort víz helyett itták... Ma a komplex kulturális és kulturált kínálatért jönnek. A különlegesért és ide a keveseknek szóló különlegesért. Ide messzi van Lajosmizse és környéke. Oda rövid idő alatt viszik a buszok, egyszerre százával a turistákat, a rendkívül jól szervezett és nagyon igényes lovas-gulyás kínálatra. Ide egyelőre kevesek minőségi turizmusa hozható. Ezért is különlegesen fontos a parkoló, a wc, a mosdó; a sofőröknek, nem borivóknak való helyi gyümölcsle; a gyerekek-

nek játék, lovacska, szamarika; az olvasóknak útikönyv; az izgágáknak telefonkártya és sok szórólap; a hazagondolóknak képeslap és helyi, használható, autentikus ajándék. Az én EU-tópiám (kiválasztott, jó helyem; megvalósítható utópiám) a komplex, minőségi túra. Amikor itt, Sárospatakon, összekapcsolódik a Vár, a Kollégium, a Királyhegy és a pincék... Az én vendégem Tokajból hajóval jön Patakra. Taxival megy a Várba, a Nagykönyvtárba. Rövid tánc fogadja A Művelődés Házában; zenés busszal Pácinba kívánczozik (az étkezés törökéri hal, csik, kecske; és újhagyma, mert – ahogyan Krúdy mondatja Szinbáddal – „valamirevaló vendéglős pincéjében mindig van újhagyma”!) aztán hintóval Hercegekút pincéjéhez hajtat... Persze majd a bodrogkeresztúri várhegyre is fellovagol-feljut; mert onnan még Tokaj is szépen látszik...

Szerelmetes Nagyasszonyunk, Lorántffy Zsuzsanna kortársa, az 1600-as évek elején, a spanyol Gracián mondta volt: „Nem elég a lényeg, a körülmények is fontosak.” „A tökéletesség nem a mennyiségben, hanem a minőségben van.” Továbbá: „Egyetlen felhő elég, hogy elsötétítse a napot.”⁶

Képzés

A komplex, kultúrát adó és kulturált, minőségi kínálat csak képzéssel érhető el. Jól tudják a kereskedők: belső piac nélkül export sincs! A már említett fejlesztési koncepció és módszer keretében, fakultatív jelleggel meg kell hirdetni a gimnazisták, teológusok, tanítóképzősök körében a kulturális turisztikai képzést. Ösztönözni kell, hogy ennek számtalan lehetőségéből diákköri írárok, szakdolgozatok készüljenek. El kell kezdeni a nyitott szemű, rugalmas vállalkozók kulturális turisztikai képzést. Külföldi, országos és helyi minta utazásokat kell szervezni a helyi termelőknek, vállalkozóknak. A koncepciót és koordinációt oktatni kell; ám nem rádumálással, hanem a közöségsszervezők által kidolgozott „szelíd településfejlesztés” aktualizált módszereivel.⁷ Költészet, kínálat, képzés! Bizony Barátaim, ahogyan a bölcs borászok mondják: „túl rövid az élet ahhoz, hogy rossz bort igyunk.” Ahhoz meg pláne túl rövid, hogy rosszul kínáljuk; bort is, turizmust is csak jól szabad! 1948-ban, a Kollégium boltos szobájában írta Németh László a naplójába: „Ha a legnagyobb lehetőségek mellé szegődtünk bábául - ahogy Ady mondaná: Isten cinkosai vagyunk - maga a feladat segít és véd bennünket.”⁸ Szegődjünk hát a nagy lehetőség mellé: minőségi kulturális és borturizmussal lendítsük fel e tájhaza EU-tópiáját!

1 Előadásom a Magyar Borok Háza által 2001. október 26-27-én, Sárospatakon rendezett, „Tokaj szőlővesszein... Tokaji Bor Konferencia” című rendezvényen hangzott el. Megjelent a hasonló című kötetben, 2002-ben, a Magyar Borok Háza kiadásában. A mostani közlés jegyzetekkel kiegészített változat. A közös neveltetési háttér: dr. Dienes Dénes, a Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek igazgatója, Alsóvadászon született. Édesapám, akkor ottani lelkész keresztelte; később Alsóvadászon és Sárospatakon is Apám utódjaként szolgált. A hivatkozott kötetben megjelent „A tokaji bor és a régi pataki diákok” című előadásában Áprilyt idézte.
2 Újszászy Kálmán (1902-1994) sárospataki teológiai tanárról lásd: Újszászy Kálmán emlékkönyv, (szerk.: Balassa Iván, Kováts Dániel, Szentimrey Mihály), Kazinczy Ferenc Társaság -

Szabad Tér Kiadó, 1996. Koncz Sándor (1913-1983) sárospataki teológiai tanárról, alsóvadászi lelkeszről lásd: Koncz Gábor: Dr. Koncz Sándor. Életrajzi vázlat és bibliográfia. Budakeszi, 2002, (kézirat, Sárospataki Református Kollégium, Nagykönyvtár). Koncz Sándor posztumusz írásait lásd: Zempléni Múzsza, 2001. 3. és 2002. 2. számok. Áprily Lajos azért is nagyon szerette Sárospatakot, mert a vidék Erdélyre emlékeztette. Koncz Sándorhoz az is kötötte, hogy 1946-47-ben együtt dolgoztak az újjászerveződő Magyarországi Református Egyház Konventjének Külügyi Osztályán. Budapesten, az Abonyi utcában, a szemközti épületben volt Rákosi Mátyás egyik irodája; egy liba őrizte, amely gágogással riasztotta az öröket, ha valaki érkezett – olvastam a történetet Apám Áprily Lajossal kapcsolatos jegyzeteiben.

3 E geológiai és szellemi örökséget térségfejlesztési erőforrássá kellene szervezni. Előadásom szerves folytatása az ennek érdekében végzett korábbi munkáimnak. Lásd: Módszertani szempontok „A Művelődés Háza, Sárospatak” tevékenységének tervezéséhez = Kultúra és Közösség, 1985. 1. szám, 36-54. o.; Sárospatak a magyar művelődésben I. rész. = Kultúra és Közösség,

1985. 2. szám, 103-113. o., II. rész = Kultúra és Közösség; 1985. 3. szám, 20-53. o. (Hörccsik Richárddal közösen); Parázs és Idő. A Sárospataki Református Kollégium Alapítvány létrehozásának történelmi körülményei, in: A Sárospataki Református Kollégium Alapítvány első tíz éve, 1989-1998. (szerk.: Bolvári-Takács Gábor) SRKA, Sárospatak, 1999, 7-15. o.; Sárospataki EUtópiák = Zempléni Múzsza, 2001. 1. szám, 38-45. o.; Komplex programok tervezése. Két esettanulmány vázlata. 1. Szatmárcseke: Nemzeti, kulturális turisztikai zarándokhely. 2. Olvasni jó! Rendezvénytani szempontok az „olvasás éve” megszervezéséhez. = Szín, 2001. 4. szám, 6-11. o.

4 A kulturális turizmusról lásd: Horváth Attila: Turizmus a kultúrában (kultúra a turizmusban), Magyar Művelődési Intézet, 1999.; Puckó László – Rátz Tamara: Az attrakciótól az élményig; A látogatómenedzsment módszere., Geomédia Szakkönyvek, 2000.

5 A szolgáltatások ilyen értelmezésének eredeti forrása: Philip Kotler: Marketing management, Műszaki Könyvkiadó, 1991, különösen a 16. fejezet.

Ronboch, Ludwig: Nagyszeben, rézkarc

6 Boktasar Gracián: Az életbölcesség kézikönyve, Helikon Kiadó, 1984, 215. o.

7 Lásd: Beke Pál: Méltóságkereső. Önéletrajz és szakmatörténet, Epl, editio pluriling, 2001.

8 Németh László és Sárospatak kapcsolatáról lásd: Újszászy Kálmán emlékkönyv i.m. 475-492. o. Az idézet forrása e kötetben: 482. o. Eredeti forrás: Németh László: Homályból homályba. Életrajzi írások, Szépirodalmi Kiadó, 1977, II. kötet, 542. o.